

3. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
4. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – 224 с.
5. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка. АН УРСР Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, 1983. – 219 с.
6. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики української мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
7. Городенська К.Г. Параметри семантико-синтаксичної структури елементарних двоскладних речень із дієслівними предикатами // Південний архів: Зб. наук. пр. Філол. науки. – Херсон: Айлант, 2001. – Вип. ІХ. – С. 22-25.
8. Загнітко А.П. Система і структура граматичних категорій дієслова. – К.: НМКВО, 1990. – 74 с.
9. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – 437 с.
10. Золотова Г.А. К построению функционального синтаксиса русского языка // Проблемы функциональной грамматики. – М.: Наука, 1985. – С. 87-93.
11. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. – Л.: Наука, 1972. – 216 с.
12. Масицька Т.Є. Граматична структура дієслівної валентності. – Луцьк, 1998. – 208 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Жигора – кандидат філологічних наук, доцент кафедри методик початкового навчання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: семантико-граматичний синтаксис.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ВИЯВИ НЕПОВНИХ РЕЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ МОВЛЕННІ ПОЧАТКУ XXI СТ.

Інна ЗАВАЛЬНЮК (Вінниця)

У статті проаналізовано функціонування неповних речень у мовленні українських газет початку XXI ст., визначено найуживаніші їхні структурно-семантичні типи, спостережено нові та переважні тенденції в їхньому функціонуванні, окреслено комунікативно-інтенційний зміст та стилістичний потенціал цих синтаксичних одиниць.

The functioning of incomplete sentences in the Ukrainian newspaper texts of the beginning of 21st century is explored in this paper; their most frequently used structural and semantic types are defined. New and prevailing tendencies of their functioning are established; communicatively intentional content and stylistic potential of such syntactical units are outlined.

Однією з проблем сучасних лінгвістичних досліджень є виявлення змін, яких зазнає мова в процесі функціонування. Особливо виразні, динамічні ці зміни у сфері газетної публіцистики. Вони торкаються

багатьох синтаксичних одиниць, зокрема й неповних двоскладних та односкладних речень.

Проблема неповноти речення здавна привертала увагу мовознавців. Сформувався два основні підходи до кваліфікації неповних конструкцій. Традиційно неповноту синтаксичних одиниць трактують як відхилення від норми з пропущеними одним чи кількома членами, які можна встановити з контексту або ситуації мовлення [7; 8; 9; 26; 17; 4; 5 та ін.]. З виникненням теорії про детермінанти, яку започаткувала Н.Ю. Шведова [28], пов'язаний другий підхід, суть якого полягає в тому, що неповним реченням надали функцію вторинного імпліцитно-предикативного позначення дії, тобто ознаки напівпредикативності [19; 1; 24 та ін.].

Неповні речення переважно на матеріалі українського та російського художнього й усно-розмовного мовлення проаналізовано в дисертаційних працях [7; 14; 16; 6; 13; 20], монографічних дослідженнях [9; 29; 22; 11], розділах наукових видань і статтях [23; 26; 8; 15; 18; 27] тощо. На сьогодні зовсім не дослідженим є функціонування неповних речень у мовленні українських газет початку ХХІ ст. Саме тому ця проблема потребує вивчення.

Мета пропонованої статті – з'ясувати функціонально-семантичні й комунікативно-інтенційні особливості реалізації неповних речень на шпальтах сучасних українських газет. Її завдання: 1) схарактеризувати семантико-синтаксичну структуру найуживаніших типів неповних речень, визначити особливості її складників; 2) окреслити нові й визначальні тенденції у функціонуванні цього своєрідного комунікативно-стилістичного явища в українській пресі початку ХХІ ст.; 3) визначити функціонально-стилістичний потенціал неповних речень українського газетного мовлення.

Незважаючи на велике зацікавлення згаданою проблемою, у лінгвістиці наявний різнобій у класифікаціях та найменуванні неповних речень. Одні дослідники користуються терміном неповні речення для називання трьох їхніх видів: контекстуальних, ситуативних (конситуативних) та еліптичних [15, 70; 17, 114-118], інші поділяють неповні речення на контекстуальні, ситуативні й діалогічні [14, 12-19], треті – на конситуативні (зовнішньої зумовленості) та еліптичні (внутрішньої зумовленості) [3, 176], четверті об'єднують контекстуальні й ситуативні (конситуативні) неповні речення в один тип, іменуючи їх терміном неповні речення, оскільки вони повністю збігаються за будовою й граматичними моделями, і досліджують їх у діалогічних і монологічних структурах, а еліптичні речення виокремлюють як специфічний лексико-структурний тип неповних речень, позначаючи його терміном еліптичні речення [9, 168-169] тощо.

У питанні класифікації неповних речень спираємося на міркування П. Дудика про поєднання контекстуальних та ситуативних неповних

речень в один структурний тип. Услід за ним, неповними вважатимемо речення без одного або кількох формально відсутніх членів, які потрібні для логічного завершення речення, підказуються його граматичною будовою та змістом і зрозумілі з контексту, обставин розмови чи внутрішніх лексико-граматичних засобів [8, 145]. До того ж, зважатимемо не лише на формальну, а й на функціональну повноту, що визначається, на думку І. Попової, такими чинниками: а) функціональною спрямованістю мовлення, його соціальними завданнями загалом, настановою відповідно до цього на точність і фактичність викладу або на його образність, емоційний вплив тощо; б) конкретними структурно-функціональними формами висловлення: питання, відповідь, вираження почуттів, емоційна оцінка, констатація факту, повідомлення та ін.; в) умовами та формою перебігу мовлення і способом його викладу (значною мірою зумовлені соціальним спрямуванням мовлення) [23, 28].

У мовленні сучасних українських газет неповні речення, як і повні, слугують засобом реалізації відповідного мовленнєвого акту й співвідносні з певною комунікативною інтенцією мовця – журналіста, дописувача, особи, що дає інтерв'ю. Комунікативно-інтенційний зміст неповних речень може бути різним: констатація факту, спонукання адресата до дії, виклик дії адресата за допомогою питання, вираження психологічного стану особи тощо. За цим змістом неповні речення у лінгвістиці кваліфікують як прагматичні. Прагматику неповних речень досить повно проаналізовано в дисертації Т. Марченко [20], у якій, зокрема, зазначено, що «номінативно-прагматична наукова парадигма розширює синтаксичну проблематику, вводячи в коло її завдань не тільки аналіз синтаксичних одиниць, їхніх категорій, а й розгляд різноманітних супровідних засобів, наявних у реченні, водночас забезпечує з'ясування інвентаря синтаксичних одиниць у загальній системі мовної номінації та вираження в їхній структурі власне-авторського «Я» [20, 113].

За характером комунікативного спілкування розрізняють монологічні та діалогічні мовленнєві акти. У монології, на думку Г. Золотової, реалізуються засоби трьох комунікативних типів мовлення, або «мовленнєвих реєстрів»: репродуктивного, де комунікативною інтенцією мовця є відтворення в мовленні того, що він спостерігає зараз; інформативного, спрямованого на виявлення повідомлень про факти, явища, якості, «отримані внаслідок неодноразового спостереження, досвіду, узусу, або внаслідок логічних операцій» [12, 29] та генеративного мовленнєвого реєстру, у якому мовець узагальнює інформацію, співвідносячи її з універсальним досвідом. У діалогічному мовленні, крім названих трьох, наявні ще волюнтативний та реактивний реєстри, комунікативними інтенціями мовців у яких є відповідно примушування адресата до певної дії, яка внесе зміни до дійсності, та оцінна реакція на ситуацію [12, 33].

Українське газетне мовлення початку ХХІ ст. репрезентує монологічне мовлення переважною кількістю жанрів – дописами, передовими статтями, оглядами, репортажами, нарисами, спортивними коментарями, відгуками, рецензіями, кореспонденціями тощо, які віддзеркалюють специфіку індивідуальної творчості журналістів та дописувачів. Діалогічне мовлення в газетних контекстах представлене жанром інтерв'ю. Одним із засобів вираження ситуативно мотивованого, комунікативно орієнтованого й інтенційно маркованого» [20, 4] монологічного чи діалогічного типів мовлення слугують неповні речення.

У різножанровому монологічному мовленні сучасних українських газет найчастіше простежуємо неповні двоскладні речення чи частини складного речення з неназваним підметом. Відсутність підмета компенсує здебільшого попередній контекст (пропущені члени в ньому надалі підкреслюватимемо – І.З.), тобто неповні речення (їх виокремлюватимемо жирним шрифтом – І.З.) являють собою висловлення про того самого суб'єкта дії, напр.: *До виборів Ющенко обіцяв «коаліцію демократичних сил»*. *Після виборів говорить про «консолідацію країни» («Високий замок»); Чи винні росіяни, що їх зірвали з насиджених місць і примусили виконувати роль зозулі, яка викидає з гнізд чужі яйця і мостить там свої? Мабуть, не винні («Літ. Укр.»)*. У такому разі зневиразнення підмета спричиняє концентрацію уваги на дієслівності, присудки стають центрами стилістичних особливостей мовлення, надають йому дієвості, посилюють динаміку. Проте основними функціями, що їх виконують неповні речення з неназваним підметом, є емоційно-виокремлювальна та подекуди оцінна.

Стилістична вмотивованість неповних речень посилюється, коли невербалізований підмет двоскладного речення чи головний член односкладного речення запозичують з наступного, подальшого речення. У такий спосіб автори газетних публікацій дещо затримують остаточне розуміння того, про що йдеться, аж поки читач не натрапить на безпосереднє вираження пропущеного члена речення. Так створюють ефект несподіваності, висуваючи на передній план яскраві означальні характеристики, чим, безперечно, експресивно забарвлюють висловлення й неодмінно привертають увагу читача. Напр.: *Самобутній... Такий епітет насамперед спадає на думку після перших хвилин співу дитячого хору «Щедрик», який святкує цими днями своє 35-річчя («Голос Укр.»)*.

Почастішало вживання неповних речень, у яких пропущеними підметами є слова, що в попередньому реченні функціонують у ролі другорядних членів, здебільшого додатків. Це дає змогу авторам виокремлювати важливість дії, спрямованої на конкретний, уже згадуваний об'єкт, звертати на нього особливу увагу, пор.: *Доки члени комісії шукають шляхи розв'язання цього конфлікту, назріває інший («Голос Укр.»); Раніше наші подвір'я були заповнені дитячими футбольними командами. Грали без обідньої перерви та вихідних*

(«Молодь Укр.»); *Владою зроблено багато помилок. Найголовніша – це розкол верхівки* («Подолія»). Динаміка й напруженість у передаванні дій, станів, ознак зростає ще більше, коли такі об'єкти виокремлюють кількаразово та ще й обрамлюють реченнями з акцентуванням на вербалізованій пропущеній лексемі. Напр.: ...*Література українська тримається на трьох китах. Перший – пафос, патетика, високий тон. Другий – надмірна розчуленість, сентименталізм, кучерявість мови. Третій – славолюбство, себелюбство, самозакоханість. Ось, грубо кажучи, тих три кити що на них тримається наша література (мистецтво взагалі)* («Літ. Укр.»). Такі ланцюгові неповні речення властиві переважно діалогічному мовленню, де вони слугують репліками-відповідями адресата. Поєднання кількох неповних речень в одній репліці є виразним стилістичним прийомом, спрямованим на виокремлення більш важливих елементів тексту, його змістових відтінків, а також на створення враження цілісного повідомлення про певний суб'єкт, стилізацію висловлення під розмовне мовлення. Подібний лаконізм засвідчує обізнаність мовця в предметі розмови, його намагання чітко й логічно викласти думки, а повторення пропущеного підмета в реченнях, що слугують обрамленням, посилює важливість висловленого, узагальнює його зміст.

На відміну від монологу, граматичну неповноту синтаксичних одиниць діалогічного мовлення здебільшого спричиняє пропуск *присудка*. Показниками неповноти таких синтаксичних утворень, – вважає Н. Дзюбак, – є вербально виражені підмет, додаток при перехідному дієслові чи обставинний компонент, що конкретизує присудок [6, 12]. Репрезентантом діалогічного мовлення в сучасній українській пресі слугує інтерв'ю. У цьому жанрі неповні речення з невербалізованим присудком мають власну функціональну специфіку, спричинену особливостями організації діалогового спілкування «питання – відповідь». Вони містяться передусім у репліках-відповідях й актуалізують найважливіші для адресата та нові для адресанта компоненти змісту, залишаючи невираженими уже вербалізовані в запитанні компоненти, на основі яких будується відповідь, що нерідко складається з кількох речень для акцентування на основних подіях чи супроводжувальних чинниках її реалізації. Напр.: – *А що вам досі пам'ятається з того головного фіналу у вашому житті?* – **Туман. Сльота. Сніг. Видимість – метрів десять. Не знаю, чи бачили нас глядачі, ми їх – ні** («Молодь Укр.»); – *Що вас найбільше здивувало відтоді, як переступили поріг МОН?* – **Все...** («Дзеркало тижня»). Поширені в інтерв'ю і неповні речення-питання на зразок: – *Недоліків за собою не помічали?* – **Чому ж? Не любив руйнувати атаки суперника. Прагнув завжди зіграти в нас** («Молодь Укр.»). Вони передбачають уповільнену реакцію співрозмовника, який після секундних роздумів задовольняє цікавість того, хто запитує. Проте незначна пауза, неповне питальне

речення, виражене займенником, які передують відповіді, стилістично забарвлюють висловлення відтінками довірливості, щирості, теплоти. Можливі неповні речення й поза межею питань-відповідей, безпосередньо в їхніх контекстах, що надає останнім стилістичного ефекту невимушеності, швидкості, розмовності, напр.: *Залишки старої режисури продовжують знімати на попередньому рівні. Кожен у міру своєї обдарованості* («Молодь Укр.»).

Дещо рідше неповні речення з пропущеним присудком функціонують у монологічних висловленнях, зокрема в нарисах та репортажах, напр.: *У маленькій кімнаті, порозкидавши рученята на широкому ліжку, солодко сплять двійко дітей. Жінка з чоловіком – у світлиці* («Сільські вісті»); *...Тоді надворі були інші часи, а на Банковій – інші господарі* («Дзеркало тижня»). Особливої стилістичної виразності досягають ті журналісти, котрі акумулюють в одному контексті щонайменше двоє неповних речень з неназваним присудком, які різнобічно поглиблюють інформаційне тло порушеної проблеми, акцентуючи не на дії, а на вагомих обставинах її здійснення. Напр.: *По-різному переносили погроми самі поети. Довженко – з мовчазною гідністю... Максим Рильський – з родовитим стоїцизмом* («Літ. Укр.»). Стилiстична роль згаданих неповних структур полягає у виокремленні особливостей, характерних ознак, обставин дії описуваного суб'єкта, хоч, на нашу думку, вони слабо забарвлені емоційно, менш динамічні, ніж неповні речення з пропущеним підметом, оскільки їхня функція – констатація факту, а не його оцінювання.

Короткими, семантично ємними за способом подання інформації, емоційним забарвленням, стилістичною маркованістю, належністю до розмовного стилю є неповні односкладні речення [16, 20], які також поширені в мовленні сучасної української преси, здебільшого в найпростішому і найоперативнішому її жанрі – хронікальних, повідомлювальних, полемічних [21, 280] тощо дописах. Пропуск головного члена односкладного речення сприяє логічному виокремленню важливих об'єктів повідомлення, посиленню стилістичного навантаження висновкових неповних речень. Напр.: *Дизпального придбано лише половину від потреби на посівну. Бензину – ще менше* («Голос Укр.»); *Як результат, уже понад десяток років на заводі немає професійних захворювань, а протягом двох останніх років – жодної травми* («День»).

Чільне місце в монологічному та діалогічному різножанровому (дописи, нариси, репортажі, кореспонденції, спортивні огляди, інтерв'ю) мовленні українських газет початку ХХІ ст. посідають неповні двоскладні речення з неназваним додатком за наявності в реченні головних та інших другорядних членів. Напр.: (дописи) *У сільгоспооперативах, товариствах уже переважно втратили техніку, якою садили, збирали*

картоплю. Для ручного обробітку крохмалистої на селах вже немає відповідних людських ресурсів («Голос Укр.»); *За час, коли недоторканність поширювалася на депутатів місцевих рад, у регіоні було зроблено 35 подань прокурорів про зняття її. Задоволено три, в тому числі одне за фактом умисного вбивства* («Голос Укр.»); (репортаж) *З одного боку, число звернень до Європейського суду сягнуло катастрофічних для суду масштабів. З іншого – виникли проблеми з виконанням уже ухвалених рішень* («Дзеркало тижня»); (нарис) *У горах Норвегії збуваються всі мрії. Я мала єдину – зупинити цю казку назавжди* («Молодь Укр.»); (спортивний коментар) *Пан Хіддінк – один із найавторитетніших тренерів у світі. І на клубному, і на рівні збірних* («Голос Укр.»); (кореспонденція) *2006-й Президент України Віктор Ющенко проголосив роком села в Україні* («Голос Укр.»); (інтерв'ю) *А все тому, що в нас принцип підготовки футболістів у налаштованості на командну гру. І менше – на індивідуальну майстерність* («Молодь Укр.»). Неповні контекстуальні речення з пропущеними додатками в газетних контекстах виконують контрастивну стилістичну функцію, за допомогою якої «зміст різних фрагментів мовлення протиставляється, щоб зробити прозорішим ілюкутивний намір» [11, 159] – наголосити на експресивно вагоміших означальних характеристиках об'єкта.

Зрідка в сучасному українському газетному мовленні пропущеною буває *обставина*, причому переважно та, що має залежне від неї означення, напр.: *У мене таке враження, що наші футбольні керівники живуть не лише сьогоднішнім днем, а взагалі – учорашнім* («Молодь Укр.»); *Забава триватиме на трьох сценах – так званих цитаделях. На одній гратимуть гурти «стандартного» року, на других зосередяться рок-рої надважкого року* («Голос Укр.»). Без доповнення, конкретизації присудків обставинними компонентами такі речення є семантично недовершеними і не зовсім зрозумілими поза контекстом. Їхня неповнота слугує передусім засобом уникнення тавтології, естетичного шліфування мовлення.

Іноді певний тип неповних речень є настільки репрезентативним для газети, що вирізняє її з-поміж інших. Так, зокрема, неповні речення з неназваним додатком притаманні газеті «Голос України», неповні структури з неназваними кількома членами речення, переважно головними, – «Молоді України», а для «Дзеркала тижня» характерне ланцюгове розташування неповних речень з різною кількістю пропущених членів у їхній структурі тощо.

Новою в українському газетному мовленні початку ХХІ ст. є тенденція до урізноманітнення заголовкових комплексів складними синтаксичними побудовами, частини яких є неповними реченнями. Напр.: *Тепло надворі закінчується, а в оселях може не початися* («Голос Укр.»); *До Нового року треба віддати борги, після – можна позичати* («Молодь

Укр.»). Пропуски підмета й обставини в поданих структурах сприяють розвантаженню громіздких, нетипових для заголовків речень і водночас актуалізують потенційну дію та обставини її реалізації. Такі заголовкові комплекси виконують не лише констатаційну функцію, а й функцію впливу на читача.

Іноді заголовки komponують зі структурно повних простих речень, а неповні речення слугують продовженням їхньої думки в перших рядках публікації. Напр.: заголовок *У Миколаєві пливуть похмури хмари* і початок інформаційного повідомлення: ***Цього разу над керівництвом найстарішого в галузі суднобудівного заводу імені 61 комунара*** («Голос Укр.»). Така змістова бінарність є своєрідним стилістичним авторським прийомом, спрямованим на поглиблену актуалізацію нейтрального змісту заголовка, що, безперечно, інтригує, спонукає до прочитання, усунення змістової невизначеності. До того ж, неповне речення з пропущеними підметом і присудком експресивно забарвлює контекст чітким акцентуванням на основному об'єкті, про який ітиметься в публікації, нестандартністю початку, відтінком розмовності.

У сучасному українському газетному мовленні поширеною є тенденція до збільшення кількості пропущених членів у структурі неповних речень. У діалогічному типі мовлення, властивому інтерв'ю, невербалізованими (їх подано у дужках – І.З.) бувають здебільшого обидва головні члени, напр.: – *У вас було багато пам'ятних матчів?* – ***Майже всі!*** (матчі були пам'ятними) («Молодь Укр.»); – *Як довго це може тривати?* – ***В Україні*** (це може тривати) – ***дуже довго*** («Подолія»), або один головний і один чи кілька другорядних членів речення, напр.: *Мені скажуть: а чи не загинуть від цього деякі телеканали?* ***Може, й*** (деякі телеканали) ***загинуть*** («Молодь Укр.»); *Сафронов був на гастролях у 76 (!) країнах світу. **До всього – в деяких*** (країнах він був) ***по кілька разів*** («Молодь Укр.»).

Типовими для діалогічного мовлення сучасних українських газет є неповні речення-відповіді, оформлені як головний чи другорядний член речення із залежними словами чи без них, як, наприклад, підмет: – *А що для вас найголовніше у «джентльменському наборі» рятувальника?* – ***Морально-етичні якості*** («Київські відомості»); додаток: – *За якими критеріями ви вибираєте заступників?* – ***За професійністю*** («Дзеркало тижня»); обставина: – *Як розподілятимуться місця в магістратурі?* – ***Відповідно до особистих досягнень кожного*** («Дзеркало тижня»); – *Усі прибувають сюди безкоштовно?* – ***Тільки безкоштовно*** («Дзеркало тижня»).

Нерідко неповні речення-відповіді в межах однієї репліки сполучаються зі словами-реченнями *так, ні* (або їхніми синонімами), конкретизуючи, уточнюючи ствердження чи заперечення, напр.: – *Ви якось впливаєте на медозбори?* – ***Так, впливаю*** («Вінниччина»); – *Ви на*

свою матусю в розшук не подали? – **Ні, не подали** («Літ. Укр.»); – Чи розглядає Варшава можливість проведення Євро-2012 з якимось іншим партнером, якщо Україна не впишеться в терміни підготовки до нього? – **Ні, не розглядає** («Дзеркало тижня»). Часто в неповних реченнях-відповідях повторюють слово, яке в «реченні-запитанні стоїть в імпульсивній позиції» [25, 273], або замінюють його синонімом, напр.: – Чи впливає композитор на ротацію? – **Автор? Ні!** («Дзеркало тижня»). Неповноту змісту таких побудов доповнюють, розширюють наступні реченнєві репліки, які увиразнюють стверджувальну чи заперечну відповідь адресата, окреслюють його обізнаність, чітку позицію в певному питанні, уносять живий розмовний струмінь у висловлення, що є природним для інтерв'ю.

У монологічних типах газетного мовлення словесно не вираженими можуть бути будь-які головні чи/та другорядні члени речення у різноманітних поєднаннях. Це стосується передусім газетних міні-жанрів – дописів, інформаційних повідомлень, політичних коментарів, спортивних оглядів, яким властива висока інформаційна місткість. Пропуски кількох членів речення дають змогу журналістам чітко й стисло формулювати думки, щоб оперативно зосередити читача на точних фактах, подати йому максимум інформації, витративши мінімум мовних зусиль. Пор. пропуск присудка двоскладного речення й додатка або головного члена односкладного речення й обставини чи додатка: ...У техніці екібани Ікенобо велика увага приділяється «створенню» вітру, який, на думку японців, приносить радість і щастя – як і мистецтво створення **квіткових композицій** («День»); На міністерському рівні ділили держзамовлення підприємства зі значними оборотами і часткою держвласності, домовляючись про різнокольорові крісла, на регіональному – землю і комунальну власність («Голос Укр.»); Сьогодні одне господарство «обкарнають», завтра – друге, післязавтра – третє («Голос Укр.»); Вимагають припинити наступ на українську дипломатію, а відтак – на інтереси держави! («Укр. молода»); пропуск підмета, присудка й додатка чи означення: Політичні сили ще мають безліч зауважень до такого визначального документа. **Найбільше – щодо механізмів відставки уряду, політичного статусу міністрів та прав парламентської меншості у формуванні уряду** («Голос Укр.»); Переможцем серед чоловіків стала команда Вірменії – **36 очок. Друге місце посіли шахісти Китаю – 34, третє – збірна США – 33** («Молодь Укр.»); Найбільше постраждали столові сорти винограду, менше – технічні («Голос Укр.»); пропуск головного члена односкладного речення, додатка й обставини: Нижню палату запропоновано обирати на чотири роки. Верхню (яку сформують виключно мажоритарники) – на шість, причому кожні три роки передбачена ротація («Дзеркало тижня»); пропуск підмета, додатка й означення: Найдивовижніше в цій

історії те, що винних у зриві виборів немає. А найнеприємніше – що скрізь на чатах стояв закон і формально ніхто нічого не порушив («Голос Укр.») тощо.

Поширеною в мовленні українських газет початку ХХІ ст. є тенденція до ланцюгового розташування неповних речень, у яких неназваними можуть бути різні члени речення – від одного до трьох. Пор.: *Президент призначає генпрокурора і главу СБУ (за згодою ради) та знімає їх (без її згоди). Одноосібно призначає всіх суддів (у Ради такого права більше немає). «Ексклюзивно» пропонує кандидатури всього складу Конституційного суду («Дзеркало тижня») – неповні речення з пропущеним підметом; «Садок вишневий коло хати» високі урядовці заклали у Звенигородському районі. Один – побіля колишнього обійстя Якіма Бойка, діда Тараса Шевченка, у селі Моринцях. Другий – у Будищі, на садибі, що колись належала поміщику Енгельгардту («Голос Укр.») – неповні речення з неназваними підметом, присудком та додатком; У Брюсселі, відкидаючи можливість приєднатися до ПДЧ в Бухаресті, вона (Ю. Тимошенко – І.З.) йшла своїм «еволюційним шляхом – крок за кроком». Один крок – у бік Москви, куди їй доведеться їхати через три тижні й на два фронти вести боротьбу за зміну схеми газопоставок. Другий – у бік Партії регіонів, підтримка якої їй, не виключено, дуже скоро буде потрібна в боротьбі з президентом. Третій – на електоральний схід, чиї симпатії їй як повітря потрібні для реалізації головної мети («Дзеркало тижня») – неповні речення з послідовно пропущеними підметом і присудком (перше речення) та підметом, присудком, додатком (друге і третє). Такі ланцюги неповних речень використовують здебільшого у хронікальних дописах, політичних коментарях, «подієвих» чи «проблемних» [21, 280] репортажах. Згадана ланцюговість містить вагомий стилістичний потенціал: дає змогу в сконденсованій формі подати панораму дій української влади, уявити її масштабність і водночас допомагає пересічному читачеві зорієнтуватися у складних політичних колізіях.*

Специфічною ознакою сучасного українського газетного мовлення є градаційне розташування неповних та еліптичних речень у межах міні-текстів, якими слугують повідомлення про погоду. Пропущені елементи тут легко й вільно домислює читач. Пор.: *9 листопада в Україні буде хмарно з проясненнями. Температура від 3 градусів морозу до 5 тепла вдень та мінус 2-8 градусів уночі. Часом опади у вигляді мокрого снігу та дощу. У Карпатах сильний сніг. Місяцями ожеледь, на дорогах – ожеледиця, на Правобережжі та півдні країни – туман. Вітер південно-східний з переходом на західний, у Карпатах сильний вітер («Голос Укр.»).* Таке ущільнене розташування низки неповних та еліптичних структур спричинене ніяк не економією мовних засобів, а специфікою короткого тематичного жанру повідомлення, якому невласлива мовна

надлишковість, а згадана компресія надає динаміки, енергії, швидкості процесові інформування читача. У такий спосіб, як слушно зауважує В.С. Ващенко, створюються «майстерні зразки конденсованого синтаксису» [2, 34], які в деяких жанрах, як бачимо, виявляють себе яскраво, в усіх тонкощах експресивного мовлення, а тому заміна неповних речень повними видається не тільки неможливою, а й непотрібною.

Усе частіше простежуємо комбінування контекстуальних та еліптичних неповних речень і їхнє спільне контекстне використання в інших жанрах, як-то, приміром, нарис, напр.: *Море дихає тихо-тихо, (воно) **таке розімліле, як дитина** (перебуває) **у ранковому сні** – (якій, їй) **вже час вставати, а будити** (її) **шкода** («Високий замок»)*. Поданий контекст не лише неповний за структурою, а й стилістично виразний за своєю значеннєвою вагою: неповнотою увиразнюють певні відтінки, акцентують на вузлових моментах висловлення, досягають художнього ефекту. Безперечно, таке неповне за структурою складне речення легко доповнити членами речення, поданими в дужках, однак тоді ослабне властива нарисові художність, «згасне» ліризм, «зблідне» експресивна згушення, образність.

Отже, неповні речення, уживані в українському газетному мовленні початку ХХІ ст., різнопланові за семантикою та структурою. Їхню стилістичну маркованість зумовлюють здебільшого комунікативні інтенції журналістів. У різножанровому монологічному мовленні найуживанішими є неповні речення з неназваним підметом. Стилiстична роль згаданих структур – емоційно-виокремлювальна з акцентуванням на дії та увиразненням прикметникової означальності.

У діалогічному мовленні жанру інтерв'ю словесно не вираженим постає переважно присудок, специфічно репрезентований у репліках-відповідях для актуалізації найважливіших адресатові й нових для адресанта компонентів змісту. Стилiстичну значущість неповних речень із редукованим присудком посилюють, розташовуючи двоє речень поряд, що дає змогу поглибити інформаційне тло порушеної проблеми, акцентувати на обставинах її реалізації. Основна стилістична функція неповних речень з пропущеним присудком – констатаційна.

В оперативному газетному міні-жанрі – дописі – переважають неповні односкладні речення з неназваним головним членом, які в сучасному українському газетному мовленні виконують насамперед функцію логічного виокремлення об'єкта та обставин дії.

З-поміж другорядних членів речення на шпальтах сучасних українських газет найчастіше пропускають додатки. Неповні речення з пропущеними додатками виконують переважно контрастивну стилістичну функцію, зосереджуючи увагу читача на важливих означальних властивостях об'єкта.

Мовною особливістю сучасних українських газетних контекстів є усталене градаційне розташування неповних та еліптичних речень у повідомленнях про погоду, зумовлене специфікою жанру. Іноді таку градацію простежуємо і в інших жанрових різновидах, зокрема в нарисі, де вона посилює художність висловлення, надає йому образних конотацій.

У мовленні українських газет початку ХХІ ст. спостережено декілька тенденцій у функціонуванні неповних речень. Новою є тенденція до урізноманітнення заголовків складними синтаксичними побудовами із неповними реченнями в їхній структурі. Неповнота частини заголовка усуває громіздкість фрази, робить заголовок доступнішим, легшим для сприймання, актуалізує потенційну дію та обставини її здійснення. Визначальними є дві тенденції: 1) до збільшення кількості пропущених членів у структурі неповних речень – до двох-трьох і більше, що активізувалася в газетних міні-жанрах – дописах, інформаційних повідомленнях, політичних коментарях, спортивних оглядах для економного оформлення висловлення й оперативного сприйняття його реципієнтом; 2) до ланцюгового розташування неповних речень із одним чи кількома пропущеними членами, що простежується здебільшого в дописах та репортажах, даючи змогу журналістам швидко, словесно не обтяжливо розширювати інформаційний простір.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бех Е.А. Проблемы классификации эллиптических предложений: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Киев. гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко. – К., 1990. – 18 с.
2. Ващенко В.С. Стилїстика речення в українській мові: Навч. посіб. з стилїст. синтаксису. – Дніпропетровськ, 1968. – 158 с.
3. Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови / Відп. ред. М.М. Пилинський. – К.: Наук. думка, 1990. – 216 с.
4. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – 224 с.
5. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
6. Дзюбак Н.М. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Націон. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1999. – 20 с.
7. Дудик П.С. Неповні та еліптичні речення в сучасній українській літературній мові: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Київ. держ. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – К., 1954. – 189 с.
8. Дудик П.С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові // Дослідження з синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1958. – С. 129-260.
9. Дудик П.С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення; еквіваленти речення). – К.: Наук. думка, 1973. – 288 с.
10. Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 338 с.
11. Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 378 с.

12. Золотова Г.А., Онипенко Н.К., Сидорова М.Ю. Коммуникативная грамматика русского языка. – М.: Рос. Акад. наук, Ин-т рус. яз. им. В.В. Виноградова, Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, 1998. – 528 с.

13. Катанцева Н.В. Неполные предложения императивной семантики в русском языке: коммуникативно-функциональный аспект: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Ростов. госуд. пед. ун-т. – Ростов н/Д., 2004. – 16 с.

14. Колесников Н.П. Неполные предложения, их структура и условия употребления: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Тбилиси, 1954. – 19 с.

15. Коструба П.П. До питання про поняття і класифікацію неповних речень // Питання українського мовознавства. – Львів: Львів. держ. ун-т, 1960. – Кн. IV. – С. 38-75.

16. Кудимова В.Н. Структурно-семантическая соотносительность полных и неполных предложений в современном русском языке: Автореф. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Киевск. госуд. пед. ин-т им. А.М. Горького. – К., 1980. – 25 с.

17. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови: Синтаксис. – К.: Рад. шк., 1965. – Ч. 2. – 283 с.

18. Лекант П.А. К проблеме неполных предложений в русском языке // Уч. зап. Моск. обл. пед. ин-та им. Н.К. Крупской. – М., 1963. – Т. 139. – Вып. 9. – С. 20-38.

19. Лекант П.А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке. – М.: Высш. шк., 1974. – 160 с.

20. Марченко Т.В. Семантика й прагматика неповних речень в українській мові: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Горлівськ. держ. пед. ін-т іноземн. мов. – Горлівка, 2007. – 188 с.

21. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови: Підручник. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.

22. Покусаенко В.К. Неполные предложения в современном русском языке. – Ростов н/Д.: Изд-во Ростов. ун-та, 1979. – 129 с.

23. Попова И.А. Неполные предложения в современном русском языке // Труды Ин-та языкозн. АН СССР. – Т. 2. – М., 1953. – С. 3-136.

24. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська Н.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Пробл. пит. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с.

25. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – 512 с.

26. Чередниченко І.Г. Граматична структура неповних речень та основи їх класифікації // Укр. мова і літ. в шк. – 1954. – № 3. – С. 15-22.

27. Чувакин А.А. О структурной классификации неполных предложений // Филол. науки. – 1974. – № 5. – С. 104-108.

28. Шведова Н.Ю. Детерминирующий объект и детерминирующее обстоятельство как самостоятельные распространители предложения // Вопр. языкознания. – 1964. – № 6. – С. 77-93.

29. Шевцова А.А. Неполные предложения в современном русском языке. – Донецк: Изд-во Донецк. гос. ун-та, 1978. – 124 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Інна Завальнюк – докторант кафедри стилістики й культури мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: граматична стилістика та її одиниці, мова засобів масової інформації.